

Ecaterina Brăguță¹
Livia Caruntu-Caraman²
Tatiana Sîmboteanu³

STRUCTURA CĂRȚILOR IMNOGRAFICE ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL AL XIX-LEA

<https://doi.org/10.29081/SCSSF.2025.53.01>

The Structure of 19th-Century Romanian Hymnographic Books

The study analyzes the structural features of 19th-century Romanian hymnographic books, offering a comparative analysis of editions published in Chișinău and in other Romanian printing centers. Starting from the reemergence of scholarly interest in religious texts following the period of ideological repression in the 20th-century, the research highlights the contribution of liturgical books in transmitting theological tradition and reflecting the social, cultural, and linguistic transformations of local communities. The investigation elucidates the historical premises of the development of Orthodox hymnography – from the *Tropologion* to the consolidation of the medieval and modern hymnographic corpus – as well as the specific characteristics of translations into Romanian. The examination of the old book collections from the National Library of the Republic of Moldova and the Library of the Romanian Academy enables the reconstruction of Romanian typographical continuity. Finally, the article examines the structural particularities of the *Octoechos*, *Triodion*, and *Penticostarion* as fundamental components of the Orthodox liturgical cycle.

Key-words: *hymnography, liturgical books, old religious printing, Ecclesiastical Press, Octoechos, Penticostarion, Triodion*

În ultimele decenii textul religios a intrat în aria de interes a cercetătorilor din domenii diferite, ca reacție la o lungă perioadă de reprimare a tot ce înseamnă religie și credință, fapt condiționat de contextul politic al secolului al XX-lea din spațiul românesc. Textele religioase, de cele mai multe ori, sunt grupate în colecții, din care se constituie cărțile de cult – elemente fundamentale pentru buna desfășurare a ciclului liturgic și pentru asigurarea comunicării pe două dimensiuni: interuman și umano-divin. Considerăm importantă analiza acestor cărți, or, pe de o parte, ele asigură transmiterea nealterată a conținuturilor de învățătură creștină (sunt editate întotdeauna sub auspiciile autorităților ecleziastice), iar pe de altă parte sunt mărturii despre evoluția socială și culturală a bisericilor locale, adică a comunităților acestora.

Referindu-ne la funcționarea cărților de cult religios din arealul românesc în diacronie, constatăm o serie de aspecte istorice, sociale, culturale, lingvistice, pe care acestea reușesc să le surprindă și să le transmită de-a lungul secolelor, pe lângă funcția de bază – cea de a asigura desfășurarea ciclului liturgic. Astfel, remarcăm că în Țara Românească tiparul a apărut la câteva decenii după punerea lui în funcțiune în Europa,

¹ Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”.

² Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”.

³ Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”.

la mijlocul secolului al XIV-lea, *Biblia lui Gutenberg* apare în anul 1455, iar prima carte tipărită în spațiul românesc este *Liturghierul* (în limba slavonă), tipărit de către călugărul Macarie în anul 1508, la tipografia instalată la Mănăstirea Dealu.

Tipăriturile ulterioare scot în evidență aspirația ierarhilor locului de a face slujba înțeleasă de către enoriași, fiind inițiate eforturi de traducere a textelor religioase. Cel mai târziu sunt traduse cărțile inmografice, lucru care se produce la distanță de un secol față de alte cărți destinate serviciului divin. Motivația este evidentă, textul poetic, moștenire a lumii bizantine, trebuia adaptat, iar limba română trebuia să treacă testul maturității, să posede un vocabular suficient de dezvoltat pentru a susține limbajul teologic, bogat în imagini plastice, dar care urma să rămână nealterat din punct de vedere dogmatic.

Tocmai din acest considerent ne-am propus să ne concentrăm atenția asupra textului religios inmografic românesc, mai exact asupra cărților inmografice. Așadar, în anul curent am inițiat un proiect de cercetare „Cărțile inmografice, publicate la Tipografia Duhovnicească de la Chișinău, în secolul al XIX-lea: interferențe lingvo-culturale”, finanțat de Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare.

Inmografia ortodoxă a evoluat pornind de la tradiția iudaică, preluând mai întâi psalmi și fragmente din Sfânta Scriptură, care erau cântate, or, imnul, la începuturi, nu era nimic altceva decât o compoziție poetică cântată în adunările creștinești. Prima carte în care sunt adunate imnurile creștine se numea *Tropologhion*, de la imnul izolat – *tropar*, aceasta fiind baza de la care, ulterior, s-au dezvoltat celelalte cărți inmografice.

În secolul al XIX-lea, potrivit cercetărilor privind funcționarea tiparului în spațiul românesc, Chișinăul devine un adevărat centru tipografic. Această poziționare semnificativă în editarea de cărți se datorează, în primul rând contextului politic, or prin semnarea Tratatului de pace ruso-turc de la 16 mai 1812, de la București, teritoriul dintre Prut și Nistru este anexat la Imperiul Rus. Ca urmare, este întrerupt fluxul obișnuit de carte românească în Basarabia. În al doilea rând, consemnăm spiritul vizionar și buna orânduire a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, care, chiar de la începutul păstoririi sale, a solicitat înființarea Tipografiei de la Chișinău. Astfel, deja în 1815, aici văd lumina tiparului primele cărți de cult – în limba română: *Liturghierul* și *Molebnic*, cu un tiraj de 1200 de exemplare fiecare⁴.

Intenția de a cerceta modul în care au fost structurate cărțile inmografice care au apărut la Chișinău presupune analiza acestora în paralel cu publicații de același fel, apărute într-un interval cronologic similar, în diferite centre tipografice din întreg spațiul românesc. Împărtășind secole la rând aceeași tradiție culturală, religioasă, lingvistică, tipografică, era firesc ca la Chișinău să se perpetueze modele ale cărților românești, dar, în același timp, statutul de parte componentă a Imperiului Rus, presupunea introducerea unor elemente specifice noii orânduiri. În această ordine de idei, am consultat fondul de carte românească veche de la Biblioteca Academiei Române din București, în paralel cu fondul de carte religioasă veche de la Biblioteca Națională a Republicii Moldova. Am selectat din ansamblul de tipărituri religioase doar cărțile inmografice, care constituie obiectul de studiu al proiectului la care lucrăm.

⁴ Ștefan Ciobanu, *Cultura românească din Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, Ed. Asociația „Uniunea Culturală Bisericească din Chișinău”, 1923, p. 61.

În general, stocul de carte inmografică veche de la BNRM, disponibil în format digital pe site-ul www.moldavica.bnrm.md, include titluri ce datează din secolele XVIII-XIX. Printre cele mai vechi titluri de carte se numără *Octoih* (1747, Iași, Tipografia Duca Sotrovici); *Octoih* (1786, Tipografia Mitropoliei); *Triod* (1747, Iași, Tipografia Duca Sotrovici); *Antologhion* (1755, Iași, Tipografia Mitropoliei); *Catavasier* (1778, Iași, Tipografia Mitropoliei). Consultând fondul de carte religioasă veche al Bibliotecii Academiei Române, am constatat că aceasta are în posesie titluri care datează de la începutul secolului al XVI-lea, inclusiv prima carte tipărită în spațiul românesc – *Liturghierul* de la 1508. În ceea ce ține de cărțile inmografice, am identificat în catalogul bibliotecii cărți de cult ca: *Antologhion*, *Catavasier*, *Minei*, *Octoih*, *Penticostar*, *Strastnic*, *Triod*. Examinarea colecției de carte veche ne-a permis să urmărim, începând cu prima apariție, edițiile pe parcursul câtorva secole, precum și să identificăm principalele centre tipografice din spațiul românesc care s-au îngrijit de tipărirea cărților ce conțin imnuri ortodoxe.

Primele cărți inmografice care au fost puse la dispoziția comunităților creștine din spațiul românesc sunt: *Octoih mic* (Brașov, 1558), *Triod-Penticostar slavonesc* (Târgoviște, 1558), *Octoih slavonesc*, tipărit de Lorinț (Brașov, 1567), *Octoih slavonesc*, p. II, tipărit de Coresi (Brașov, 1575), *Triod slavonesc*, tipărit de Coresi (1578), *Octoih mic slavonesc* (1578). În lucrarea curentă ne-am propus drept scop să elucidăm particularitățile de structurare a cărților inmografice românești din secolul al XIX-lea, în baza a trei titluri: *Octoih*, *Triod* și *Penticostar*.

Octoihul (din gr. *oktoihos*, „opt glasuri”) a fost alcătuit în secolul al VIII-lea de Ioan Damaschin. În *Dictionarul enciclopedic de cunoștințe religioase* termenul are o definiție mai explicită din punct de vedere teologic, astfel „Octoihul sau *Optglăsarul* este o carte liturgică cu rânduiala slujbelor bisericești de seara și dimineață, pe cele opt glasuri, pentru toate duminicile și zilele săptămânii, din perioada anului bisericesc numită a Octoihului”.

Se deosebesc două moduri de structurare a acestei cărți liturgice: una mai restrânsă (*Octoihul mic*) în care se regăsesc în principal imnurile Învierii pe cele opt glasuri pentru fiecare duminică, cuprinse alături de cântările prescurtate ale Vecerniei și Utreniei pentru fiecare zi de luni până sâmbătă, și alta mai cuprinzătoare (*Octoihul mare*), unde sunt cuprinse toate slujbele pe opt glasuri în formă completă, adesea împreună cu slujbele de obște ale sfinților.

În această cercetare, am examinat patru ediții de *Octoih* tipărite în prima jumătate a sec. al XIX-lea: trei *Octoihuri mici* (Brașov, 1805; Brașov, 1810; Sibiu, 1826) și un *Octoih mare* (Blaj, 1825).

Structura și organizarea conținutului

Toate edițiile de *Octoih* examinate respectă structura tradițională pe glasuri și zile liturgice. *Octoihurile mici* de la Brașov (1805, 1810) și Sibiu (1826) oferă, într-un volum relativ compact, imnurile învierii pe opt glasuri pentru fiecare Duminică, urmate de cântările principalelor servicii zilnice (Vecernie și Utrenie) ale fiecărei zile din săptămână, într-o formă prescurtată. Aceste cărți nu includ integral sinaxarele sau citirile, ci mai degrabă partea cântată (stihiri, tropare, canonul) necesară stranelor. De pildă, *Octoihul mic* sibian din 1826 conține la final și Pascalia (tabelul care indică data Paștelui în fiecare an și care era însoțit de „învățătură” – explicații pentru calculul

acestui), semn că volumul era gândit ca o resursă practică pentru calendarul bisericesc anual.

Octoiul mare de la Blaj (1825) are o structură internă mai complexă. El include toate slujbele pe 8 glasuri ale Octoiului (duminici și toate zilele săptămânii, în formă completă) și slujbele sfinților de obște (grupate probabil pe categorii: cuvioși, mucenici, ierarhi etc.). Aceste slujbe de obște sunt inserate după cântări Octoiului propriu-zis, fiind tipărite ca a doua parte a volumului. Practic, ediția de la Blaj oferă, într-o singură carte, tot materialul liturgic variabil necesar de la Duminica Tuturor Sfinților până la începutul perioadei Triodului, plus formularele comune pentru sfinții fără slujbe proprii, făcând-o extrem de utilă clerului și cântăreților.

Cărțile sunt legate în piele, cu ornamente presate. Exemplarul de Octoih, tipărit la Brașov (1805) și cel tipărit la Sibiu (1826) au pierdut coperțile originale, volumul din 1805 a avut parte probabil de o recondiționare și doar cotorul și-a păstrat culoarea originală cafenie, în timp ce ediția din 1810 are coperta complet uzată. În schimb, *Octoiul mare* de la Blaj (1825) păstrează coperta originală „bogat” decorată, dacă e să ținem cont de absența oricărui frontispiciu religios în interiorul volumului. Pe placajul frontal al copertii este montată o scenă în relief, reprezentând Răstignirea lui Iisus Hristos (Hristos răstignit, având de ambele părți pe Maica Domnului și Sf. Ioan Evanghelistul), înconjurată de un chenar decorativ.

Octoih,
1825

Ornament presat:
Răstignirea lui Isus Hristos,
cu chenar decorativ și inscripții.

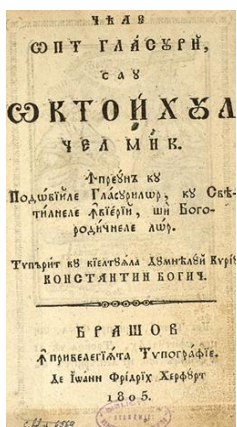

Octoih,
1826

Ornament floral (floare de crin),
adesea asociat cu puritatea, Sfânta
Treime și Fecioara Maria

Fiecare ediție de Octoih poartă pe fila de titlu detalii despre autoritatea laică, ecleziastică, tipografie/tipograf. Astfel, edițiile brașovene din 1805 și 1810 „*Ceale opt glasuri sau Octoiul cel mic, împreună cu Podobiile Glasurilor, cu Sveatilnele învierii și cu Bogorodicele lor*” atribuie apariția lucrărilor respective Tipografiei privilegiate condusă de Johann Friedrich Herfurt. Alte detalii despre autoritatea ecleziastică sub a cărei binecuvântare ar fi putut fi posibilă tipărirea volumului nu sunt trecute pe foaia de titlu, cert este că aceste ediții s-au „*Tipărit cu chieluiala dumnealui Chirie CONSTANTIN BOGHICI*”. La Blaj, în 1825, tipărirea Octoiului („*Octoih, împreună cu slujbele sfinților de obște*”) are loc sub oblăduirea directă a autorităților imperiale habsburgice și cu aprobarea ierarhiei locale. Foaia de titlu oferă detalii mai generoase și consemnează explicit „*Așezat după rânduiala Besearicii Răsăritului, sub stăpânirea Prea înălțatului împărat al Austriei, Craiul Apostolicesc, Marele Prinț al Ardealului și cealelalte, Franțisc I. Cu bine Cuvântarea Exsealeanții Sale, prea Luminatului și prea osfințitului Domn Domn Ioann Bobb, Vlădicul Făgărașului și a toatei Țări a Ardealului, precum și a prea înălțatei Chesaro-Crăieștii și Apostoliceștii Măririi consiliariu din Iontru și a prea Măritului Order al împăratului Leopold Comendator. Tipărit în Blaj cu tipariul Seminariului la anul de la mântuirea lumii*

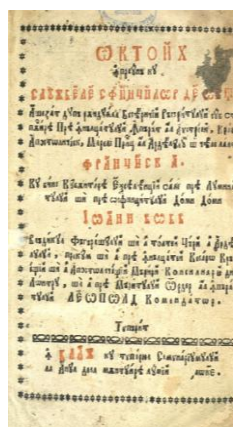
1825”. Acest enunț protocolar evidențiază atât patronajul împăratului și al Bisericii, cât și contextul tipografic, or Blajul, la acea dată, era centru al Seminarului greco-catolic. Prin comparație, ediția din 1826, apărută la Sibiu, în Tipografia lui Ioann Barth (Bart), „*Opt Glasuri sau Octoiul del mic cu orânduiala Vecerniei, Liturghiei, împreună cu Glasurile, cu Podobiile, Catavasiile, Irmoasele, Polieleul, Pripealele cu Sveatilnele și Voscesnele de preste tot Anul*”, a renunțat la menționarea oricărui ctitor laic sau religios pe pagina de titlu, probabil și datorită statutului tipografului, care la acea vreme, a beneficiat, cel puțin temporar, de privilegiul împărătesc și crăiesc pentru manuale de stat, calendare și acte oficiale, tipărind pe lângă acestea, și cărți religioase⁵, deci nu era o tipografia duhovnicească.

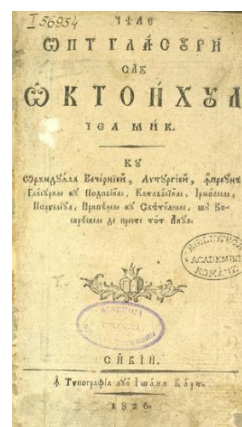
Octoih, 1805
(Brașov)

Octoih, 1810
(Brașov)

Octoih, 1825
(Blaj)

Octoih, 1826
(Sibiu)

Niciunul dintre volumele examinate nu are o prefață inclusă sau o *Înainte Cuvântare*, termen tipic epocii, sau vreo adresare a unui ierarh către cititorul pravoslavnic. De asemenea, cărțile sunt lipsite și de cuprins sau Scară, care ar fi putut ușura căutarea rânduielilor interesate. În schimb, edițiile Octoihului tipărite cu cheltuiala lui Constantin Boghici (1805 și 1810) au o rugăciune începătoare, ce pare să servească drept cuvânt-înainte sau îndemnare a cititorului spre rugăciune. Textul este unul „codificat” și presupune o dublă lectură, fiind tipărit astfel încât pe mijlocul acestuia este conturată o cruce, iar în interior, sunt tipărite câteva versuri: „Slovele cele din Cruce desus până jos, să cetesc întru acest fel:

* Crucea lumii păzitoare,

** Și armă străjuitoare.

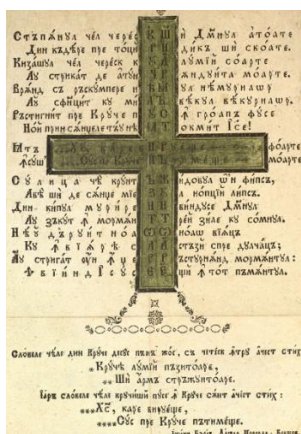
Iară slovele cele cruciși puse în Cruce sânt acest stih:

*** Hristos, care biruiește,

**** Sus pre Cruce pătimește.”

Textul care ocupă spațiul din jurul crucii este identic în ambele ediții (ceea ce ne face să credem că este vorba despre o retipărire a primului volum (1805), după cum urmează:

⁵ Eva Mârza, Florin Bogdan (coord.), *Repertoriul tipografilor, gravurilor, patronilor, editorilor cărților românești (1508-1830)*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, Sibiu, Astra Museum: Techno Media, 2013.

(1805)

(1810)

*Stăpânul cel ceresc și Domnul atoate
Din cădere pre toți ridică și scoate.
Chizașul cel ceresc cu a lumii soarte
Au stricat de atunci rânduita moarte.
Vrând să răscumpere neamul
neamurilor
Au sfințit cu mila veacul veacurilor.
Răstignit pre Cruce pus în groapă fuse
Noi prin sângele tău neam tocmit
Iisuse!
Iată Hristos, care biruiește foarte
Însuși sus pe Cruce pătimește moarte.
Sulița cea cruntă jidovul o-n fipse
Avea și de sânge miezul nopții lipsă.
Din chipul murire nviinduse Domnul
Au zăcut în mormânt trei zile cu
somnia.
Neau dăruit noao o noao viață
Cu Învierea sa astăzi spre dulceață;
Au strigat un înger răsturnând
mormântul:
Înviind Iisuse și în tot pământul.*

Tot pe post de prefață par să fie introduse, în toate cele patru volume examinate, unele formule introductive sau de deschidere/începere a cărții bisericești. Astfel, în versiunile din 1805 și 1810 ale Octoiului de Brașov, recunoaștem formula: „Începutul cu Dumnezeu cel Sfânt a Octoiului”. Ediția de la Blaj (1825) pune început cărții cu: „Începerea cu Dumnezeu cel Sfânt a Octoiului”, iar cea de la Sibiu (1826) – „Cu Dumnezeu cel Sfânt cântarea lui Ioan Damaschin a opt Glasuri”. Cu un conținut practic identic, aceste formule consacrate preiau rolul rugăciunii de binecuvântare la începutul oricărui lucru, devenind un marcator de legitimitate liturgică. Această tradiție a formulii inaugurale stabilește continuitatea dintre lucrarea tipografică și funcția sacramental-rituală pe care urmează să o îndeplinească această carte în viața bisericii, dar și în viața credincioșilor.

Formula tipică de încheiere a cărții este foarte laconică. În volumele din 1805 și 1810, filele de la sfârșitul lucrărilor examinate lipsesc, în Octoiul sibian nu avem nicio formulă consacrată de încheiere, în schimb, Octoiul de la Blaj (1825) propune următoare formulă: „Sfârșitul cu Dumnezeu al slujbelor de obște”, „Sfârșitul sinaxariului peste tot anul”.

Lipsa ultimelor pagini ale Octoiului de Brașov (edițiile 1805, 1810) nu ne-au permis să identificăm dacă există sau nu o postfață sau un comentariu la cărțile de cult respective, dar Octoiul de Blaj, include la sfârșit „sinaxariul peste tot anul, începând cu luna septembrie (luna începutului de an bisericesc) și o Cântare pentru Împăratul, din care reproducem un fragment:

*Doamne! p' al nost Împărat
Franțisc ținel minunat.
Multe zile să trăiască
În noroc să strălucească,*

*Încătro va să pornească,
Lauri de Cununi săi crească.
Doamne! p' al nost Împărat
Franțisc ținel minunat.*

Octoihul de la Sibiu (1826) este mai practic în acest sens și propune la sfârșit *Pashalia*⁶, urmată de *Învățătură pentru înțelesul Pashaliei*.

Structura tipăriturii și numerotarea

Din punct de vedere tehnic, având în vedere formatul mic al Octoihurilor examinate, toate volumele sunt tipărite într-o singură coloană pe pagină, chiar dacă uzanța cărților liturgice, de obicei, propune două coloane din motive de eficacitate a lecturii și o mai bună delimitare a textului în pagină.

Numerotarea se face, în primele trei cazuri (1805, 1810, 1825), pe foi (file) cu cifre chirilice (slavone), plasate, de regulă, în partea de sus a paginii. La sfârșitul fiecărei pagini, edițiile includ custodele – ultimul cuvânt de pe pagina dreaptă, repetat identic pe pagina următoare – pentru a facilita ordonarea corectă a fasciculelor la legatorie. Astfel de custode se regăsește în exemplarele din 1805, 1810 și 1825. Ediția din 1826 marchează însă o inovație: paginile sunt numerotate cu cifre arabe (în locul literelor chirilice) și nu mai are custode, semn că tehnica editorială a evoluat.

Elemente tipografice și cromatice

Octoihurile analizate prezintă variații discrete de colorit și ornamentală tipografică. Exemplarul brașovean din 1805 folosește o policromie tipică sfârșitului de secol XVIII: textul de fond este imprimat cu cerneală neagră, iar titlurile (antete de capitol) și unele secvențe liturgice sunt tipărite succesiv cu roșu, verde și galben, care, deși sunt destul de „sterse”, conferă volumului un aspect viu. La începutul fiecărui capitol sau cântare apare o literă inițială majusculă ornamentală, întinzându-se pe două rânduri de text. Ediția de la Brașov (1810) renunță parțial la policromie: textul de bază este exclusiv negru, dar se păstrează inițiale mari de două rânduri.

În schimb, ediția de la Blaj (1825) revine la practica bicromă tradițională: textul de fond este negru, iar titlurile și majusculele inițiale sunt tipărite cu cerneală roșie. În această ediție literele inițiale nu mai ocupă două rânduri, ci apar ca majuscule roșii de dimensiune normală, integrându-se fără a întrerupe alineatele. Ediția sibiană din 1826 este caracterizată de o sobrietate cromatică totală: întregul conținut este tipărit cu cerneală neagră, iar pentru a marca secțiunile principale se utilizează fonturi aldine (italic îngroșat) și majuscule decorative, profitând de noile caractere tipărite disponibile în epocă. Astfel, prin eliminarea culorilor suplimentare, cartea valorifică claritatea și lizibilitatea caracteristică tiparului modern, menținând totodată inițialele mari pentru ritmul lecturii liturgice.

⁶ Pashalie = Pascalie

Ilustrații, frontispicii și ornamentică

Materialul iconografic este mai redus în aceste ediții liturgice comparativ cu cărțile mai vechi, însă există elemente decorative de interes.

În ansamblu, edițiile comparate subliniază continuități și inovații în modul de organizare a cărții liturgice. Continuitatea se vede în păstrarea structurii liturgice canonice (succesiunea materialului pe cele opt glasuri, utilizarea inițialelor decorative și a formulelor inițiale solemne) și în grija pentru elemente estetice tradiționale (ornamente xilografice și frontispicii simbolice). Inovațiile editoriale se manifestă treptat prin adaptarea tehnologiilor noi: tranziția de la numerotarea slavonă la cea arabă, renunțarea la custode și imprimarea policromă în favoarea fonturilor aldine negre pentru titluri, reducerea gamei cromatice. Evoluția de la policromia bogată a ediției brașovene 1805 la sobrietatea monocromă a ediției sibiene 1826 reflectă nu numai evoluția dotării tehnice a atelierelor de tipografie, ci și influențele autorităților imperiale și bisericești asupra standardizării producției de carte de cult. În acest fel, Octoihurile românești din secolul al XIX-lea devin nu doar purtătoare ale tipicului liturgic răsăritean, ci și artefacte culturale ce poartă amprenta epocii și locului în care au fost create.

Triodul

Printre cărțile vechi românești cu caracter religios care au valoare pentru studiul filologic, se află și *Triodul*, una dintre cele mai importante lucrări bisericești de strană în cultul ortodox care are ca scop „pregătirea ascetică și mistagogică a creștinilor pentru Paști”⁷. Cuvântul *Triod* circula cu variantele *Triodion*, *Treodion*, *Triodiu*, „provenind din grecescul *triodion* (τρίωδιον), format din cuvintele *tria* (τρία), „trei”, și *odi* (ὠδή), „odă”, adică cântare în trei ode/ strofe” (ro.orthodoxwiki.org) și este cunoscut „atât ca o carte de cult, cât și ca o perioadă liturgică a anului bisericesc”⁸.

Triodul este structurat în acord cu perioada din anul bisericesc corespunzătoare: „3 săptămâni (4 duminici) pregătitoare Postului Mare și alte 7 săptămâni (6 duminici) ale Postului Mare: *Duminica Vameșului și Fariseului* marchează începutul Triodului; *Duminica (întoarcerii) Fiului Risipitor*; *Duminica Înfricoșătoarei Judecăți și lăsatul sec de carne*; *Duminica Izgonirii lui Adam din Rai și lăsatul sec de brânză*; Perioada propriu-zisă a Postului Mare cuprinde următoarele șase duminici: *Duminica I-a a Postului Mare (a Ortodoxiei)*; *Duminica a II-a a Postului Mare (a Sfântului Grigore Palama)*; *Duminica a III-a a Postului Mare (a Sfintei Cruci)*; *Duminica a IV-a a Postului Mare (a Sfântului Ioan Scărarul)*; *Duminica a V-a a Postului Mare (a Cuvioasei Maria Egipteanca)*; *Duminica a VI-a a Postului Mare (Intrarea Domnului în Ierusalim)*. Perioada Săptămânii Mari constituie ultima parte a *Triodului*, fiind o meditație asupra patimilor Domnului, dar și asupra ultimilor Sale fapte și învățături.

Această carte a circulat mult timp în formă manuscrisă și, mai târziu, a fost tipărită și în spațiul românesc. Așadar, *Triodul* cuprinde cele 10 săptămâni dinaintea Duminicii Învierii Domnului, începând cu *Duminica Vameșului și a Fariseului* și *Sâmbăta Mare* dinaintea Paștelui. Carte liturgică, esențială în perioada Postului Mare

⁷ Petru Pruteanu, *Perioada Triodului. Sinteza istorico-liturgică*. Postul mare, 2020, p. 2. Disponibil: <http://teologie.net/data/pdf/PP-Triod.pdf> [accesat 2025-10-11].

⁸ *Ibidem*.

„înregistrează cele mai multe ediții în secolul al XVIII-lea, acest fapt mărturisind importanța ei pentru desfășurarea cultului”⁹.

Liste ale edițiilor tipărite ale *Triodului* din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea le găsim la Florin Rotaru (2006, p. 119-120), Igor Cereteu (2010, pp. 422-451), Maria Giosanu (2011, pp. 499-502), Irina Condrea (2016b, p. 4) și Elena Chiaburu (2021, p. 66): *Triod slavo-român*, 1700, tipărit de către episcopul Mitrofan la Buzău, 712 f. numerotate; *Triod românesc*, 1731/1735/1777/1784, Râmnic; *Triod românesc*, 1742/1746/1769/1798/1891/1897, București; *Triod românesc*, 1747/1771/1780/1800/1813; Blaj; *Triod românesc*, 1747/1816, Iași; *Triod slavo-român*, 1761, Râmnic; *Triod românesc-nemțesc*, 1804, Blaj; *Triod românesc*, 1816, Buda; *Triod*, 1833/1847, Neamț. Tot în aceeași perioadă, la Chișinău, în 1862, apare *Triodul* publicat la Tipografia Duhovnicească.

Deși în această perioadă activitatea tipografică în limba română cunoaște o dezvoltare semnificativă, totuși *Triodul* în versiune românească apare abia după mai mult de două decenii de la ediția tipărită de Mitrofan la Buzău. „Textul integral pentru cele zece săptămâni ale *Triodului* apare în anul 1731, la Râmnic, în timpul episcopului grec Inochintie”¹⁰. Analiza exemplarelor identificate sugerează că ediția a fost tipărită într-un tiraj considerabil întrucât a avut o largă circulație în spațiul românesc. Dovadă este faptul că în prezent se păstrează numeroase exemplare, mai ales în bibliotecile mănăstirilor.

Volumele analizate comparativ de noi cuprind *Triodionul* de la 1798, tipărit la București sub patronajul lui Dositei Filitti; *Triodurile* de la 1800, 1808 și 1813, tipărite la Blaj, la Mitropolie, sub patronajul lui Ioan Bop (consultate fizic la Biblioteca Academiei cu sediul la București); Ediția a II-a a *Triodionului* de la București, 1897 (consultată online) și *Triodionul* publicat la Chișinău, în anul 1862, la Tipografia Duhovnicească (consultat la Biblioteca Națională din Chișinău).

Triodionul din 1798, consultat la București, a fost editat de către Dositei, mitropolitul Ugrovlahiei la Tipografia Sfintei Mitropolii din București, avându-i ca tipografi pe Dimitrie Mihailovici Tipograful și Gheorghe sin Dimitrie Tip[ograful] Râm[niceanul]¹¹.

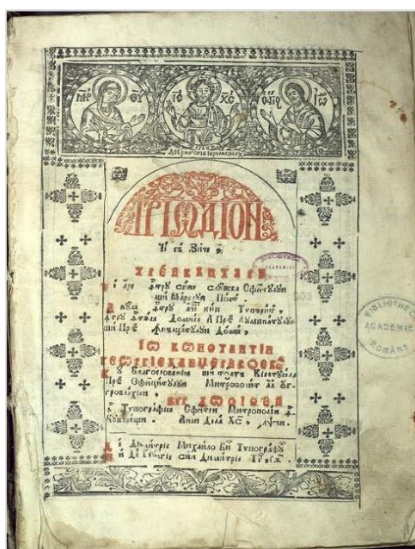
Exemplarul prezintă o legătură veche din piele, ornamentată prin presare, cu copertă roșu-maronie. Primele unsprezece file conțin înscrisuri manuscrise. Cartea, tipărită în română în alfabet chirilic, cu cerneală neagră și roșie, în două coloane, conform uzanței edițiilor liturgice de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, conține 474 de file numerotate și cuprinde mai multe ilustrații, gravuri și xilografuri specifice edițiilor din această perioadă. Printre acestea se regăsesc: *stema Țării Românești*, *Răstignirea lui Iisus Hristos*, *Pilda vameșului și a fariseului*, *Duminica Floriilor*, *Scene din viața lui Iosif*, *Fecioarele înțelepte și fecioarele nebune*, *Maria ungând picioarele lui Iisus cu mir*, *Cina cea de taină*.

⁹ Maria Giosanu, „Istoria unei cărți de cult cu valențe poetice: *Triodul*”, în: *Text și discurs religios*, III, Secțiunea *Literatura și sacrul*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011, p. 495.

Disponibil: <file:///C:/Users/LENOVO/Desktop/resurse%20pentru%20articol/BDD-A141.pdf> [accesat 2025-30-10].

¹⁰ *Ibidem*, p. 499.

¹¹ Cunoscut și Gheorghe Vlădescu, tipograf și xilograf românesc care a activat în cadrul tipografiei mitropolitane din București în perioada 1798-1819.

*Triodion, București, 1798,
Foaie de titlu*

Foaia de titlu este încadrată într-o gravură executată de Grigorie Ieromonah, tipograf și gravor, în care sunt reprezentate icoanele Sfintei Maria, ale lui Iisus Hristos și ale Sfântului Ioan Botezătorul. Tot aici este explicat titlul „TRIODION, ce să zice TREI CÂNTĂRI ce are întru sine slujba Sfântului și Marelui Post” și alte informații despre perioada publicației „Acum întru acest chip tipărit, întru întâia domnie a Prealuminatului și Preainălțatului Domn, IO CONSTANTIN GHEORGHE HANGERI VOEVOD, Cu blagoslovenia și toată cheltuiala Preasfințitului Mitropolit al Ungrovlahiei CHIR DOSITEI. În Tipografia Sfintei Mitropolii în București”.

Pe versoul foii de titlu este reprezentată stema Țării Românești, precedată de „Stihuri poetice, zece, către stema prea Luminatului și prea Înălțatului și bine Credinciosului Domn, Io Constantin Gheorghie Hangeri Voevod”, urmată de o prefață semnată de Grigorie Arhimandrit „Al prea sfinției tale. Prea plecat și îndatorat Slugă Grigorie Arhimandrit”. Pe următoarea pagină este reprezentată Răstignirea (semnată de Grigorie Ieromonah).

Prima pagină de text a acestei ediții cuprinde următoarele informații introductive „TRIODION Adecă trei cântări care le cuprinde în sine slujba ce i se cuvine lui. Dumineca întru carea se cetește Sfinta Evanghelie. A Pildei Vameșului și a Fariseului. Cartea se încheie cu formula tradițională: „Sfârșit, și lui Dumnezeu mărire”, urmată de o invocație de slavă și binecuvântare, tipică edițiilor liturgice românești „Slavă, Cinste, și Închinăciune, Celui în Troiță unuia Dumnezeu, Carele ne-au ajutat după început de am ajuns și sfârșitul. Iară cei ce vă veți întâmpla a ceti Bucurați-vă în Domnul și vă rugați pentru noi, și ce greșală veți afla îndreptați cu Duhul Blîndețelor nepunându-ne în ponos. Că pre cum iaste cu neputință omului a nu păcătui întru același chip și Tipografului a rămâne fără de greșală [...]”.

Următoarele volume consultate sunt edițiile *Triodului* de la 1800, 1808 și 1813, tipărite în Blaj, la Tipografie, sub patronajul lui Ioan Bop, „Episcop greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș (1739-1830)”. La fel ca ediția anterioară, textul este tipărit în limba română, în alfabet chirilic, cu cerneală neagră și roșie, așezat în două coloane și cuprinde 630 de pagini numerotate.

Volumele de la 1800 și 1813 prezintă o legătură veche din piele, ornamentată prin presare, cu copertă de lemn de culoare cafenie, iar cel de la 1808, de culoare neagră. Foaia de titlu este încadrată într-o gravură cu medalioane de sfinți, semnată Petru Papavici Tipograf Râmnicen în volumul de la 1800, celelalte două ediții fiind fără semnătură. Nota tipografică prezintă mici diferențe în cele 3 cazuri: 1800 – „TRIODION Acum a doua oară așezat și tipărit după rânduiala Besearicii Răsăritului. Supt Stăpânirea Prea Înălțatului Împărat a Romanilor Francisc al doilea Craiul Apostolicesc Mare Prințip al Ardealului și cealelalte: cu Blagoslovenia Mării sale

Prea luminatului și Prea Sfințitului Domnului Domn. Ioann Bobb Vlădicul Făgărașului în Blaj la Mitropolie”; 1808 – „TREODION Acum a doao oară după orânduiala Besecrecii Răsăritului. Supt stăpânirea Prea Înălțatului Împărat al Austriei și Marelui Prinț Ardealului Domnului Domn Francisc al doilea. Cu blagoslovenia Exceleanției sale Preaosfințitului Domn Ioann Bob, Episcopul Făgărașului și al Prea Înălțatei Chesaro Crăiești Mărimi Sfeatnic din lăuntru”; 1813 – „TRIODION Acum a tria oară așezat și tipărit după rânduiala Besecrecii Răsăritului. Supt stăpânirea Preaînălțatului Împărat al Austriei Francisc Întâi, Craiului Apostol, mare Prințip al Ardealului și celelalte: Cu Blagoslovenia Exselenții sale Prealuminatului și Preasfințitului Domnului Domn Ioann Bobb, Vlădicul Făgărașului”.

Triodion, Blaj, 1800,
Foaie de titlu

Treodion, Blaj, 1808,
Foaie de titlu

Triodion, Blaj, 1813,
Foaie de titlu

Pe versoul foii de titlu se află gravura *Bunavestire*, semnată de Petru tip., în triodurile de la 1800 și 1813, iar în ediția de la 1808 – *Răstignirea*, semnată de I(oanichie) E(ndredi). Urmează prima pagină a textului propriu-zis ce marchează incipitul: „TRIODION Adecă trei cântări care le cuprinde în sine slujba ce i se cuvine lui. Dumineca întru carea se ceteaște Sfînta Evanghelie. A Pildei Vameșului și a Fariseului”, fiind la fel în toate cele trei ediții, urmată de gravura *Vameșul și fariseul* în ultimele două volume.

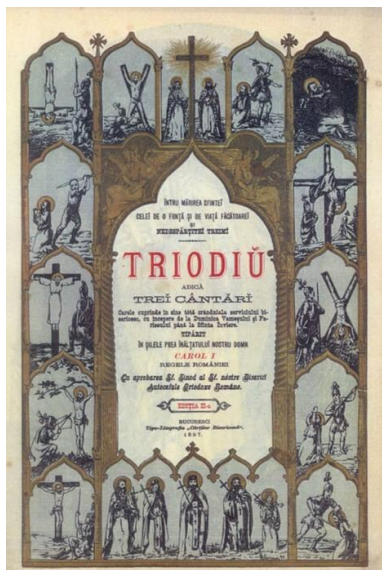
Alte gravuri reprezentate: *Pilda vameșului și a fariseului*, *Răstignirea*, *Intrarea în Ierusalim*, *Coborârea de pe cruce și punerea în mormânt*, *Învierea*. Volumele mai conțin frontispicii, viniete și inițiale gravate.

Dintre aceste trei ediții, doar cea de la 1813 conține peritexte, 3 pagini care precedă foaia de titlu „La ziua unui sfânt, Ziua lui Simon Petru Io; Simon Ioan Iubeștimă. Ioan 21 15” și 3 pagini la finalul triodului „II La sfânta Inviare. Pentru roadele înviarii: și cum să cade a prăznui această zi (...) Să prăznuim astăzi paștile cu eșirii din Eghipet la Iudea”.

Volumele se încheie cu formula tradițională: „Sfârșit, și lui Dumnezeu laudă”, urmată de invocația „Slavă, Cinste, și Închinăciune, Unul Dumnezeu, cel slăvit în Sfânta Troiță, carele au ajutat după început de am ajuns și sfârșitul. Iară cei ce vă veți întâmpla a ceti bucurați-vă în Domnul și vă rugați pentru noi și ce greșale veți afla îndreptați cu duhul Blândețelor ne punindune în ponos. Că nu iaste lucrare de Înger, ci iaste lucrare de mână de țărână, că precum iaste cu neputință a nu gusta

cineva din moarte, întru aceștia chip și Tipograful a scăpa fără de greșală” (1800, 1813); „Sfârșit, și lui Dumnezeu mărire”, urmată de un capitol din Tipicul Strastnicului (14 p.) (1808).

După aproximativ un secol, în urma unor eforturi considerabile depuse de cărturarii români pentru introducerea alfabetului latin în limba română, are loc un veritabil act de demnitate națională: afirmarea identității românești și consfințirea continuității și unității limbii române în toate registrele ei, inclusiv în cel liturgic.

*Triodion, București, 1798,
Foaie de titlu*

În acest cadru istoric și cultural, ediția a II-a a Triodului, publicată la București, la Tipo-Litografia „Cărilor Bisericească”, în 1897 este editată în limba română cu alfabet latin, și păstrează tradițiile tipografice ale cărților de cult românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Volumul conține 888 de file, așezate în două coloane și tipărite cu cerneală neagră și roșie, conform tradiției tipografiilor liturgice.

Informațiile de pe foaia de titlu: „Întru mărirea sfintei celei de o ființă și de viață făcătoarei și nedespărțitei treimi. TRIODIU Adică trei cântări carele cuprinde în sine totă orânduiala serviciului bisericesc, cu începere de la Duminica Vameșului și Fariseului până la Sfânta Înviere. Tipărit în zilele prea Înălțatului nostru domn Carol I Regele României. Cu aprobarea Sf. Sinod al Sf. nostre Biserică Autocefale Ortodoxe Române”.

Pe versoul foii de titlu este reprezentată imaginea lui Isus Hristos cu inscripția „Veniți către mine toți cei osteniți și însărcinați”. Pagina propriu-zisă de text include gravura *Pilda fariseului*, urmată de informațiile despre conținut „TRIODIU adică trei-cântări; cu Dumnezeu cel sfânt carele cuprinde în sine servirea Dumnezească, cu începere de la Duminica aceasta a Vameșului și a Fariseului, până la Sfânta Înviere. Duminica în carea se cetește Sfânta Evanghelie a Pildei Vameșului și a Fariseului” și se încheie cu formula tradițională „Sfârșitul Triodului și lui Dumnezeu mărire” însoțită de o notă suplimentară plasată într-un chenar în formă de carte, o inovație tipografică ce nu se regăsește în edițiile tipărite în secolul al XVIII-lea: „Acest triod s-a revăzut pînă la cola 36 de D-l. Dr. Dragomir Demetrescu, iar corectura pînă la cola 29 s-a făcut pe vremea când P.S. Arhiereu Valerian Rîmniceanu se afla ca director al Tipografiei Cărilor Bisericești. Dela cola 36 înainte s-a revăzut de P.P.S.S. Episcopi: Athanasie al Romnicului Noului-Severin, Silvestru al Hușilor și Gherasim al Argeșului, iar ultima corectură dela cola 30 pînă la sfârșit s-a făcut de D-l. Dr. Constantin Chiricescu Directorul Tipografiei Cărilor Bisericești”.

O caracteristică inedită a acestei ediții constă în faptul că fiecare Duminică se încheie cu câte o gravură reprezentativă, precum: Sf. Mitropolie (București), Mănăstirea Agapia (jud. Neamț), Alungarea lui Adam din Rai, Biserica Stavropolios din București, Monăstirea Nămăești jud Muscel, Monastirea Tismana, Monastirea Sinaia, Mitropolia Moldovei (Iași), Monastirea Bistrița și altele.

Lingvиста Irina Condrea oferă precizări relevante privind ediția *Triodului* de la Chișinău (1862), pe care o plasează, din punct de vedere cronologic, după ediția de la Neamț din 1847. Această observație este semnificativă pentru delimitarea comparativă a particularităților textuale, în contextul politicilor editoriale variate ale secolului al XIX-lea, orientate spre adaptarea și prelucrarea textelor bisericești, întrucât „unele cărți de cult erau sau trebuiau să fie traduse din limba rusă, altele preluau integral edițiile deja existente în limba română, iar o altă parte reprezentau diverse compilații, cu adăugiri, modificări și ajustări, făcute în funcție de situație”¹².

De altfel, ediția tipărită la Chișinău, reflectă pregnant influența modelelor rusești ale cărților de cult, „care conțineau în mod obligatoriu ample formule de elogiare a împăratului și a întregii familii imperiale ruse”¹³. Această practică a fost introdusă de Gavriil Bănulescu-Bodoni, fiind impusă de Sinodul de la Sankt Petersburg”¹⁴.

Triodul tipărit la Chișinău în 1862 reprezintă un volum de dimensiuni mari, specifice tipăriturilor bisericești ale epocii, și cuprinde 371 de file numerotate. Întrucât numerotarea s-a realizat pe o singură față a foii, volumul total de pagini este de 742. Conform uzanțelor tipografice ale epocii, textul este imprimat cu alfabet chirilic. Foaia care precede textul propriu-zis conține o compoziție decorativă realizată cu ornamente tipografice. Pe verso se găsește gravura *Intrarea Maicii Domnului în biserică*, încadrată într-un chenar de ornamente tipografice, urmată de câteva versuri. Volumul conține, de asemenea, frontispicii, gravuri finale, inițiale și ornamente tipografice.

*Tridion, Chișinău, 1862, gravura
Intrarea Maicii Domnului în
biserică*

Cartea nu are o foaie de titlu propriu-zisă, denumirea fiind așezată pe prima pagină sus: „TRIODION adică trei cântări cu Dumnezeu cel sfânt carele cuprinde întru sâne ce i să cuvine”, după care urmează primul text canonic „DUMINECA întru care să cetește sfânta Evanghelie a pildei Vameșului și a Fariseului”. Volumul se încheie cu *Tipicul din Capetele lui Marcu*, cu formula „Sfârșitul Triodului și lui Dumnezeu Slavă”. Mai presus de particularitățile specifice fiecărei ediții, Triodul

¹² Irina Condrea, „Triodul publicat la Chișinău în 1862”, în *Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare”*, USM, 28-29 septembrie, 2016, Științe Umanistice, Chișinău, CEP USM, p. 4. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/3-6_16.pdf [accesat 2025-05-11].

¹³ Textul incipitului *Triodului* poate fi consultat integral, în variantă transliterată, în studiul Irinei Condrea, 2016, p. 5.

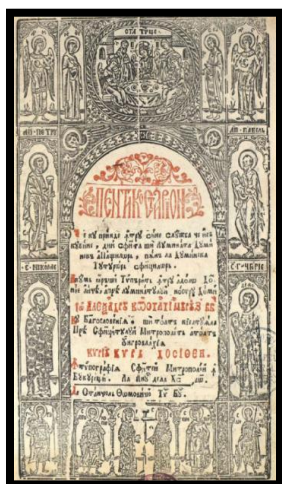
¹⁴ *Ibidem*.

reunește texte de o sensibilitate și expresivitate remarcabile, „iar studierea lor poate scoate la iveală un adevărat tezaur de imagini și forme poetice ale limbii române”¹⁵.

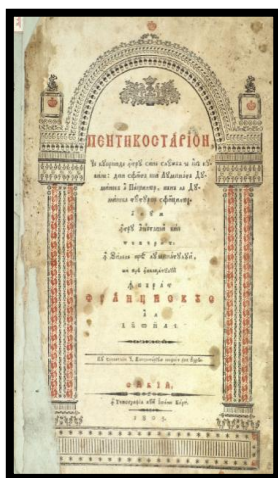
Penticostarul

Potrivit *Dicționarului enciclopedic de cunoștințe religioase*, penticostarul este „cartea liturgică cu slujbele ce se săvârșesc în biserici în perioada dintre Paște și Rusalii (Cincizecime). Slujbele acestei perioade au un caracter optimist, sunt imne și cântări pline de bucuria Învierii; compunerea lor se atribuie sfinților melozi Iosif Studitul, Cozma de Maiuma și Ioan Damaschin (sec. VIII-IX)”¹⁶. Termenul derivă de la grecescul *Pentikostarion*, care desemnează perioada de cincizeci de zile ale cântărilor pe care le însumează cartea, numită *Cincizecime*.

Din totalitatea Penticostarelor românești, publicate în secolul al XIX-lea, am selectat pentru analiza comparată următoarele cărți: *Penticostarion ce cuprinde întru sine slujba ce i să cuvine din Sfânta și Luminata Duminecă a Paștilor până la Dumineca tuturor Sfinților*, București, 1800; *Penticostarion ce cuprinde întru sine slujba ce i să cuvine din Sfânta și Luminata Duminecă a Paștilor, până la Dumineca Tuturor Sfinților*, Sibiu, 1805; *Penticostarion*, Blaj, 1808.

Pagina de titlu,
Penticostarion, București,
1800

Pagina de titlu,
Penticostarion, Sibiu,
1805

Pagina de titlu,
Penticostarion, Blaj,
1808

Exemplarele analizate reprezintă cărți legate în piele, cu ornamente presate. Titlul acestora este reprodus după modelul grecesc – *Penticostarion*, completat în ediția de la București și de la Sibiu cu informația privind perioada liturgică de utilizare a cărții „ce cuprinde întru sine slujba ce i să cuvine din Sfânta și Luminata Duminecă a Paștilor până la Dumineca tuturor Sfinților”. Pagina de titlu este încadrată în ornamente tipografice, iar în cazul Penticostarelor de la București și Blaj pagina de titlu este însoțită de reprezentări iconografice.

¹⁵ *Ibidem*, p. 6.

¹⁶ Ene Braniște, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Caransebeș, Editura Diocezană, 2001, p. 363.

În Penticostarul de la București, în partea superioară a paginii, în centru, apare reprezentarea Sfintei Treimi (episodul biblic când trei îngeri stau la cină, fiind oaspeții lui Avram, la stejarul din Mamvri, simbolizând Treimea), iar de o parte și alta, sunt reprezentați Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul, apoi Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil; rândul de jos, include reprezentările iconografice ale Sf. Gheorghe, Sf. Procopie, Sf. Împ. Constantin și Elena, Sf. Dimitrie, pe părțile laterale apar chipurile Sf. Ap. Petru și Pavel, Sf. Nicolae și Sf. Grigorie.

În Penticostarul de la Blaj, în partea superioară este reprezentat Iisus Hristos, așezat pe tron, în cele patru colțuri sunt reprezentate simbolurile celor patru apostoli și evangheliști, fiind scrise și numele lor: Îngerul – Ev. Matfei, Leul – Ev. Marco, Vulturul – Ev. Ioan, Vițelul – Ev. Luca. În stânga și dreapta paginii sunt imprimate chipurile mai multor sfinți: Patriarhul Sofronie, Patriarhul Gherman, Andrei Criteanul, Iosif Monahul, Ioan Damaschin, Anatolie Patriarhul, Teofan Monahul, Teodor Studitul.

Pagina de titlu furnizează informații despre: conducătorul în timpul căruia s-a tipărit lucrarea: „Acum iarăși Tipărit întru adoao Do(m)nie aicea, a prea luminatului nostru Domn Io Alexandru Konstantin Muruz VV¹⁷” (București, 1800); „acum întru aceștiași chip tipărit: în Zilele prea Luminatului, și prea înălțatului împărat FRANȚISC al Doilea” (Sibiu, 1805); „Acum adoao oară după rânduiala Besearicii Răsăritului, supt stăpânirea Prea Înălțatului Împărat al Austriei, și(i) Marelui Prinț Ardealului D(o)mnului D(o)mn FRANȚISC AL DOILEA” (Blaj, 1808); ierarhul locului: „Cu blagoslovenia Exelenției sale Prea o sfințitului D(o)mn IOANN BOB Episcopul Făfărașului, și al Prea Înălțatului Chesaro Crăești Mărimi Sfeatnic din lăuntru” (Blaj, 1808); „Cu Blagoslovenia și toată chieltuiala Prea Sfințitului Mitropolit a toată Ungrovlahia Chirie Chir DOSITEI” (București, 1800); tipografie, locul și anul editării cărții: „Î(n) tipografia Sfintei Mitropolii î(n) București. La anu(l) dela H(risto)s 1800”; „Sibii În Tipografia lui Ioan Bart. 1805”; „Tipărit în Blaj la Mitropolie cu Tipariul Seminariului. Anul 1808”; tipograf: „De Stanciul Tomoviciu Tipărit” (București, 1800).

Pe versoul paginii de titlu, se pot identifica însemne ale puterii laice (Stemele reunite ale Moldovei și Țării Românești), pecetea domnitorului, însoțită de „stihuri poeticești” (București, 1800):

*Stihuri poeticești, asupra pecetii din
Corona*

*Prea luminatului și prea înălțatului Domn,
Io Alexandru Constantin Muruz Voevod.*

*Doao sămne cei Pecete sau însemnat,
Domnului Alexandru isau încredințat.
Și un semn c au fost Domn Moldaviei îl
arată.*

*Alt al Țării Rumânești încă și această dată.
Să poată stăpâni cu bună voire.
Îndelungând pre el întru norocire.*

¹⁷ *Voievod.

În exemplarul de la Blaj, pe verso, apare o xilografură cu reprezentarea Răstignirii lui Hristos, însoțit de Maica Domnului și Ap. Ioan, iar în colțuri sunt redată simbolurile celor 4 evangheliști: îngerul, leul, vulturul, vițelul. Alături de acestea, observăm simboluri ale patimilor lui Hristos: punga cu cei 30 de arginți, paharul cu oțet, mahrama cu chipul nefăcut de mână.

Doar în exemplarul de la București, 1800, cartea este însoțită de o adresare către cititor, semnată de ierarhul locului: „DOSITEOS CU MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT ATOATĂ UNGROVLAHIA Tuturor cetitorilor celor ce sînt adevărați Fii ai besăricii, Milă, pace, și mântuire dela D(o)mnul atot țiitoriu!”.

Prima pagină, în toate cărțile analizate, ancorează lucrarea pe dimensiunea sacrului, apelând la formula „Începutul cu Dumnezeu cel Sfânt al Penticostariului”.

Aceste culegeri de cântări bisericești nu au un cuprins, dar pentru orientare servesc frontispiciile de pe fiecare pagină. În general, textul este organizat succesiv, reflectând perioada liturgică și consecutivitatea duminicilor: *Duminica Învierii* → *Duminica Tomei* → *Duminica Mironosițelor* → *Duminica Slăbănogului* → *Duminica Samarinenței* → *Duminica Orbului* → (Joi: *Înălțarea Domnului*) → *Duminica Cincizecimii* → *Duminica Tuturor Sfinților*.

În cărțile pe care le-am analizat se numerează filele, nu paginile. Textul este aranjat în două coloane, se folosesc două culori – roșu și negru. Slujba Duminicilor este însoțită de xilografuri, care rezumă iconografic esența sărbătorii.

La sfârșitul Penticostarelor, sunt amplasate formule de final: „Laudă lui D(u)mnezeu, mulțămită, și slavă să cuvine, celui ce ne-au ajutat a ajunge sfârșitul cu bine.” (București, 1800); „Sfârșit și lui Dumnezeu Laudă.” (Sibiu, 1805); „Sfârșitul Penticostariului, și lui D(u)mnezeu mărire, cinste și închinăciune” (Blaj, 1808).

Pe lângă cântările specifice perioadei liturgice din perioada celor cincizeci de zile, unele Penticostare conțin și adăugiri. Astfel, în cartea de la Blaj, 1805, sunt incluse TRIPEASNIȚELE, FACEREA LUI IOSIF. Exemplarul de la Blaj, 1808, este mai generos în elemente adăugate. Acesta, include TRIPESNIȚELE FACERI IOSIF, după care urmează *Canonul morților* și secțiunea *Tipic*. Cartea se încheie cu o adresare către cititor: „[...]cetește și cântă spre deșteptarea, îndreptarea, și zidirea deaproapelui tău, și toate le ado, și le închină spre mare mărirea lui D(u)mnezeu, căruia în Troiță i să cuvine toată cinstea și închinăciunea în veaci nesfârșiți. Amin”.

Concluzii

Analiza cărților inmografice românești din secolul al XIX-lea evidențiază, în mod coerent, continuitatea unei tradiții liturgice consolidate, dar și modul în care aceasta a fost influențată de contextul istoric, cultural și politic al epocii. Tipăriturile apărute la Chișinău, în cadrul Tipografiei Duhovnicești, se înscriu în linia tipografică a celorlalte centre românești, dar reflectă totodată și specificul statutului Basarabiei în Imperiul Rus, prin prezența unor interferențe lingvistice și editoriale. Studiul comparativ al Octoihului, Triodului și Penticostarului demonstrează că aceste cărți au păstrat structura tradițională a inmografiei ortodoxe, adaptând-o nevoilor comunităților locale și ritmului liturgic. Cercetarea fondurilor de carte veche din Chișinău și București confirmă atât bogăția patrimoniului inmografic românesc, cât și valoarea acestor ediții ca martori ai evoluției culturale și tipografice. În ansamblu, investigația evidențiază importanța inmografiei ca vector identitar al spiritualității românești.

BIBLIOGRAFIE

- Braniște, Ene, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Caransebeș, Editura Diocezană, 2001.
- Cereteu, Igor, „Cartea românească tipărită în București în fonduri și colecții din Chișinău (ultimele decenii ale secolului al XVII-lea – începutul secolului al XX-lea)”, în *Cercetări Istorice*, XXIV-XXVI, Iași, 2010, pp. 407–455.
- Chiaburu, Elena, *Cartea românească veche în Biblioteca Județeană G. T. Kirileanu*, Piatra Neamț, Catalog adnotat, 2021.
- Ciobanu, Ștefan, *Cultura românească din Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, Ed. Asociația „Uniunea Culturală Bisericească din Chișinău”, 1923, p. 61.
- Condrea 2016a = Irina Condrea, „Triodul publicat la Chișinău în 1862”, în *Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare”*, USM, 28-29 septembrie, 2016, Științe Umanistice, Chișinău: CEP USM, pp. 3-6. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/3-6_16.pdf [accesat 2025-05-11].
- Condrea 2016b = Irina Condrea, „O abordare stilistică a textului religios”, în *Studias Universitatis Moldaviae*, 2016, nr. 10 (100), Seria Științe Umanistice, pp. 3–7.
- Giosanu, Maria, *Istoria unei cărți de cult cu valențe poetice: Triodul*, în: *Text și discurs religios*, III, Secțiunea *Literatura și sacrul*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011, pp. 495–502. Disponibil: <file:///C:/Users/LENOVO/Desktop/resurse%20pentru%20articol/BDD-A141.pdf> [accesat 2025-30-10].
- Mârza, Eva, Bogdan, Florin (coord.), *Repertoriul tipografilor, gravurilor, patronilor, editorilor cărților românești (1508-1830)*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, Sibiu, Astra Museum Techno Media, 2013.
- Pruteanu, Petru. *Perioada Triodului. Sinteză istorico-liturgică*, Postul mare, 2020. Disponibil: <http://teologie.net/data/pdf/PP-Triod.pdf> [accesat 2025-10-11].
- Rotaru, Florin, *Bibliografia Cărții Bucureștene de la origini până în prezent 1494/2006*, partea I, 1494/1918, vol. IV, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2006.
- Triod*. Etimologie, sens. Disponibil: https://ro.orthodoxwiki.org/index.php?title=Triod&mobileaction=toggle_view_desktop [accesat 2025-01-11].

SURSE

- Treodion. *Acum a doao oară după orânduiala Besearecii Răsăritului. Supt stăpânirea Prea Înălțatului Împărat al Austriei și Marelui Prinț Ardealului Domnului Domn Francisc al doilea*. Autor: Bob Ioan, Blaj, 1808.
- Triodion. *Acum a doua oară așezat și tipărit după rânduiala Besearecii Răsăritului*. Autor: Bob Ioan, Blaj, 1800.
- Triodion. *Acum a tria oară așezat și tipărit după rânduiala Besearecii Răsăritului*. Autor: Bob Ioan, Blaj, 1813.
- Triodion. București, Tipo-Litografia „Cărților Bisericească”, 1897. Disponibil: <http://resurse.go.ro/text/scan/Triodul,%20Bucuresti,%201897.pdf> [accesat 2025-29-10].
- Triodion. Chișinău: Tipografia Duhovnicească, 1862.

Triodion. Trei cântări ce are întru sine slujba Sfântului și Marehui Post. Autor: Dositei Filitti, București, 1798.

Penticostarion ce cuprinde întru sine slujba ce i să cuvine din Sfânta și Luminata Duminecă a Paștilor până la Dumineca tuturor Sfinților, București, 1800.

Penticostarion ce cuprinde întru sine slujba ce i să cuvine din Sfânta și Luminata Duminecă a Paștilor, până la Dumineca Tuturor Sfinților, Sibiu, 1805.

Penticostarion, Blaj, 1808.

Penticostarion carele cuprinde intru sine slujba ce i se cuvine, din Sfânta și Luminata Duminecă a Paștilor, până la Dumineca tuturor Sfinților, Chișinău, Tipografia Duhovnicească, 1853.

Ceale opt glasuri sau Octoiul cel mic împreună cu podobiile glasurilor, cu Sveatilnele Învierii și Bogorodnicele lor, Boghici Constantin, Brașov, 1810.

Opt glasuri sau octoiul cel mic, Barth, Johann Andreas, Sibiu, 1826.

Octoih împreună cu slujbele sfinților de obște, Bob, Ioan, Episcop greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș, Blaj, 1825.

Articol publicat în cadrul proiectului 25.80012.0807.24TC „Cărțile imnografice publicate la Tipografia Duhovnicească din Chișinău în secolul al XIX-lea: interferențe lingvo-culturale”.